Asia: VNS 1/2017 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kestävän kehityksen Suomi – pitkäjänteisesti, johdonmukaisesti ja osallistavasti

Lausunto

Kiitän eduskunnan työ- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston selonteosta, joka koskee kestävän kehityksen globaalin toimintaohjelman eli Agenda2030:n toimeenpanoa Suomessa. Kiinnitän pyynnöstä erityisesti huomiota syrjäytymiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Nämä liittyvät kiinteästi yhteen köyhyyden kanssa. Siksi tarkastelen yhdessä syrjäytymistä ja köyhyyttä.

Yleisiä näkökohtia

YK:n globaali kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030 on maailmanhistorian ensimmäinen maapallon maiden yhteinen ohjelma, joka sisältää konkreettisia tavoitteita kestävän kehityksen toteuttamiseksi. Agenda2030 on tärkeä koko maapallon tulevaisuutta suuntaava asiakirja, johon jokaisen hallituksen tulisi suhtautua kunnianhimoisesti. Agenda2030:n tavoitteena ei ole vähempää kuin kääntää globaali kehitys uralle, jossa turvataan ihmisoikeudet ja hyvinvointi sekä talouden vauraus ja yhteiskuntien vakaus ympäristön kannalta kestävällä tavalla ja poistetaan äärimmäinen köyhyys maailmasta.

Selonteko kuvaa hallituksen tahtotilan, keskeiset sisällölliset painopisteet, konkreettiset toimet sekä seuranta- ja arviointijärjestelmän Agenda2030 toteuttamiseksi. Kiitettävää on se, että hallitus on ottanut vahvasti mukaan Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumuksen, joka on suomalainen innovaatio ja Suomen kansallinen kestävän kehityksen strategia. Tätä antaa selonteolle pitkäjänteisen ja laajan perustan.

Selonteon lähtökohta ei ole kovin kunnianhimoinen. Asiakirjan laatimisen lähtökohtana on ollut koota jo olemassa olevat hallituksen toimet sen sijaan, että hallitus olisi pohtinut, mihin uusiin painopisteisiin ja toimenpiteisiin Suomen tulisi Agenda2030:n pohjalta sitoutua.

Jo olemassa olevia toimia yhteen kokoava lähestymistapa antaa hieman hymistelevän vaikutelma. Asiakirjassa ei pohdita lainkaan esimerkiksi sitä, miten huomattavat julkisen talouden säästöt ovat vaikuttaneet Suomen kykyyn vastata Agenda2030:nen tavoitteisiin. Selonteko tunnistaa Suomen haasteita mutta siitä puuttuu kriittinen analyysi niistä Agenda2030:n kohdista, joissa Suomella olisi kirittävää.

Köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisy

Agenda2030 on vahva köyhyyspoliittinen asiakirja. Sen allekirjoittajat kertovat muun muassa päättäneensä "vapauttaa ihmiskunnan köyhyyden tyranniasta". Agenda2030:nen kunnianhimoiasena tavoitteena on poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta. Asiakirja ei Suomen osalta vastaa käytännössä juuri lainkaan tähän haasteeseen. Suomeen liittyen köyhyys mainitaan vain ohimennen sivulla 20 ("Eriarvoisuuden ja köyhyyden vähentämisessä riittävän toimeentulon turvaaminen sekä yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset hyvinvointi- ja työvoimapalvelut ovat tärkeitä").

Selonteosta jää epäselväsi, miten Suomi aikaa vastata esimerkiksi Agenda2030 tavoitteeseen "vähentää vuoteen 2030 mennessä ainakin puolella niiden kaikenikäisten ihmisten määrää, jotka kansallisten määritelmien mukaan elävät köyhyydessä". Suomessa on huomattavia köyhyysongelmia, jotka liittyvät vahvasti syrjäytymiseen. Ongelmat kohdentuvat ennen muuta työmarkkinoiden ulkopuolella oleviin ihmisiin, joista vain osalle on mahdollista parhaissakaan olosuhteissa hankkia omilla ansioillaan toimeentulo.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tuore raportti vuoden 2017 budjetin vaikutuksista kertoo, että pääosin perusturvan varassa elävien (perusturvan osuus yli 90 % bruttotuloista) henkilöiden määrä on noussut vuodesta 2011 alkaen (Susanna Mukkila, Katri Hannikainen-Ingman, Pasi Moisio, Paula Saikkonen. Vuoden 2017 talousarvion vaikutukset perusturvaan. Työpaperi 6/2017). Erityisen paljon on noussut työttömän perusturvan saajien määrä. Raportin mukaan vuoden 2017 budjetti heikentää perusturvan varassa elävien toimeentuloa absoluuttisesti ja suhteellisesti.

Hallituksen selonteossa olisi ollut tärkeää ottaa esiin myös Euroopan Unionin 2020 tavoitteet ja haasteet niihin vastaamisessa. EU:n 2030 tavoitteisiin kuuluu vähentää köyhyydessä elävien ihmisten määrää 20 miljoonalla vuoteen 2020 mennessä. Vuodesta 2008 vuoteen 2014 köyhyydessä elävien ihmisten määrä kuitenkin kasvoi 116 miljoonasta 121 miljoonaan.

Hallitusohjelman painotus näkyy myös siinä, että tasa-arvon ja hyvinvoinnin edistämisessä lähtökohta on julkisen talouden kestokyvyn ja työmarkkinoiden korostaminen sosiaalisen kestävyyden sijaan. Työmarkkinoiden osalta käsitys työstä ja työn tulevaisuudesta on vanhanaikainen. Selonteko ei tunnista esimerkiksi osa-aikatyön ja mikrotöiden mahdollisuuksia eikä uusia tarpeita yhdistää koulutusta, työtä ja sosiaaliturvaa. Myöskään perustuloa ei mainita, vaikka hallituksen perustulokokeilu lienee moniin vuosiin eniten Suomelle kansainvälistä huomiota tuonut sosiaalinen innovaatio.

Keskinäisriippuvuus

Agenda2030:n toimeenpanossa Suomen painopisteitä ovat

1) hiilineutraali ja resurssiviisas Suomi vuoteen 2030 mennessä.

2) Yhdenvertainen, tasa-arvoinen ja osaava Suomi.

Painopisteiden yhteyttä ei avata selonteossa niin, että se tulisi ilmeiseksi. Kuten ekososiaalisesta sosiaalipolitiikasta väitellyt Tuuli Hirvilammi on todennut, hiilineutraalin yhteiskunnan tavoitteleminen Suomessa on väistämättä kytköksissä sekä globaalin että paikallisen tasa-arvon kysymyksiin, koska olemme riippuvaisia maapallon yhteisestä ilmakehästä ja ekosysteemistä. Kaikilla maapallon ihmisillä tulisi lähtökohtaisesti olla yhtä suuri oikeus yhteisiin luonnonvaroihin. Tiedämme kuitenkin, että luonnonvarojen käyttö lisääntyy tulotason kasvaessa.

Selonteon mukaan hallitus tavoittelee edelleen talouskasvua, mikä ei sinänsä ole toki moitittavaa. Pulmallista on kuitenkin se, ettei selonteko tunnista Suomen ja muiden rikkaiden maiden talouskasvun voivan heikentää köyhempien maiden asukkaiden hyvinvointia elinympäristön saastumisen seurauksena.

Ongelma on osin käsitteellinen. Selonteossa (ja laajemminkin) on epäselvää, mitä käsitteellä "kestävä talous" tai sanonnalla "talous on kestävän kehityksen keino ja mahdollistaja" lopulta tarkoitetaan. Toisaalta talous määrittyy kestävän kehityksen keinona sekä hyvinvoinnin ja elämänlaadun (ehkä myös tasa-arvon) mahdollistajana. Toisaalla ympäristö- ja hyvinvointitavoitteet tulkitaan vain kansallisen talouskasvun moottoreiksi muun muassa ympäristö- ja luonnonvaraliiketoiminnan vahvistumisena. Jälkimmäinen lähestymistapa on reaktiivinen ja välillinen. Siinä sivuutetaan eriarvoisuuden, köyhyyden ja syrjäytymisen juurisyyt. Tämä lähestymistapa ei myöskään vastaa Agenda2030:nen henkeä, johon kuuluu aktiivinen tarttuminen ongelmiin ja suora vaikuttaminen niiden ratkaisemiseksi.

Suosituksia

Selonteon ei tulisi olla jatke tai propagointiväline hallitusohjelmalle vaan itsenäinen dokumentti, jossa lähtökohtana ei ole yhden hallituksen ongelma, vaan itsenäinen kriittinen analyysi ja tahdonilmaisu liittyen nimenomaan Agenda2030:n tavoitteiden toimeenpanoon. Liian kapea selonteko vie vaikuttavuutta koko prosessilta. Agenda2030:n pitäisi vaikuttaa hallitusohjelmaan eikä päinvastoin. Tätä problematiikka olisi syytä avata selonteossa. Lisäksi olisi tarpeen pohtia, miten tulevaisuudesta voidaan varmistua siitä, että Agenda2030 vaikuttaa hallitusohjelmien sisältöön eikä toisinpäin.

Selonteossa tulisi tarkastella kriittisemmin ja syvällisemmin köyhyystavoitteiden toteuttamista ja esittää työllisyyden edistämisen lisäksi muita konkreettisia keinoja köyhyystavoitteisiin pääsemiseksi.

Perustulokokeilu olisi syytä mainita yhtenä mahdollisuutena toteuttaa Agenda2030:nen tavoitteita kotimaassa ja kansainvälisesti.

Selontekoa tulisi muokata selkeämmäksi ja analyyttisemmaksi talouskasvun ja köyhyystavoitteiden yhteenkietoutumisen osalta.

Oslossa 6. maaliskuuta 2017

Heikki Hiilamo
professori
VID Specialized University